

Oponentský posudek na habilitační práci paní Mgr. I. Štelmachovič Bumové, PhD. *Sionisti a buržoázni nacionalisti v ŠtB. Prípady Oskar Valášek a spol. (1951 – 1963)*. Bratislava: CHRONOS, 2019, 128 s. a přílohy s. 131-159.-

Kniha, kterou paní doktorka Štelmachovič Bumová předkládá jako svou habilitační práci, představuje vyústění jejího dlouhodobého odborného zájmu o činnost Státní bezpečnosti v poválečném Československu, které se stalo jedním ze satelitů nové světové supervelmoci: Sovětského svazu. Tentokrát se autorka rozhodla podrobně zmapovat a analyzovat jeden z politických procesů, jenž proběhl v prosinci 1953. Přestože stál ve stínu tzv. Slánského procesu (20. – 27. listopadu 1952), byl jeho pokračovatelem a do značné míry i napodobitelem (a to i ve využití tzv. antisemitismu jako další podoby staronové ideologie antisemitismu). Zatímco však v Slánském monstrprocesu bylo obžalováno čtrnáct vysokých komunistických aparátčků, přičemž jedenáct, z toho osm Židů, dostalo nejvyšší trest,¹ deset odsouzených v procesu sledovaném pí dr. Štelmachovič Bumovou, z toho sedm Židů, vyvázlo přece jenom s nižšími tresty. Některým z nich navíc byla ve „zlatých šedesátých“ přiznána i na svou dobu relativně vysoká finanční kompenzace. Již v těchto úvodních větách jsem tak naznačila, kam by se mohl ubírat další směr výzkumu; bylo by vysoce zajímavé srovnat politické procesy z přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století. Ostatně: v závěru pí dr. Štelmachovič Bumová jedno z kritérií tohoto srovnání nabízí, a sice pohled manželek odsouzených na procesy a život po nich (v této souvislosti by šlo využít i paměti H. Margoliové-Kovályové, R. Kavanové či Ž. Langerové; existují však samozřejmě i vzpomínky dětí odsouzených /např. Heleny Fischlové-Kostkové či Karla Schlinga/).

Samotnému napsání knihy předcházelo pracné studium ve slovenských (Slovenský národní archiv v Bratislavě, Archiv Ústavu paměti národa v Bratislavě, Archiv Sboru vězeňské a justiční stráže Slovenské republiky v Leopoldově) a českých archivech (Národní archiv v Praze, Archiv bezpečnostních složek České republiky). Autorka se seznámila také s některými memoáry obětí komunistické perzekuce stalinského typu (zahrnuté mohly být ovšem např. i paměti Artura Londona *Doznání: v soukolí pražského procesu*; Hedy Margoliové-Kovályové *Na vlastní kůži*; případně *Vzpomínky 1945 – 1968* Eduarda Goldstückera, které by autorce poskytly další srovnávací materiál k analýze praxe totalitního soudnictví) a s relevantní odbornou literaturou. I tady však dávám autorce k úvaze, zda by případné druhé vydání knihy neměla obohatit ještě o další tituly vztahující se k politickým procesům (např. T. Pěkný:

¹ Srov. Tomáš Pěkný: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: SEFER 2001, s. 354.

Historie Židů v Čechách a na Moravě; P. Brod: *Židé v poválečném Československu*; K. Kaplan: *K politickým procesům v Československu 1948-1954*; K. Kaplan: *Nekrvavá revoluce*; K. Kaplan a P. Paleček: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*; J. Pernes a J. Foitzik: *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“*; J. Svobodová: *Zdroje a projevy antisemitismu v českých zemích 1948-1992*; M. Yegar: *Československo, sionismus, Izrael. Historie vzájemných vztahů*; P. Lendvai: *Antisemitismus ohne Juden. Entwicklungen und Tendenzen in Osteuropa*; B. Soukupová: *Židé v českých zemích po šoa. Identita poraněné paměti*; velmi zajímavá je i práce Jany Pákové *Demagog ve službách strany. Portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*); nevím ovšem, jaká je dostupnost těchto titulů ve slovenských knihovnách.

Vedle mimořádně zajímavého tématu je však třeba vyzdvihnout i velmi logickou strukturu textu. V první části autorka představila životopisy příslušníků bratislavského Povereníctva vnútra, kteří se stali nedobrovolnými protagonisty procesu. Přitom podtrhla jejich angažmá ve Slovenském národním povstání. Mimořádně zdařilé jsou pasáže popisující situaci v povereníctvu a Státní bezpečnosti. Druhá, podle mého nejnosnější část knihy, rekonstruuje soudní proces, přičemž dokládá, že se jednotlivé „oběti“ vyrovnaly se ztrátou svobody a jejími dozvuky různým způsobem. Autorka se přitom snažila i o to, zasadit jí zkoumaný proces do sledu ostatních politických procesů. Za ještě hlubší rozbor by stály Marxovy úvahy o Židech a jejich vulgarizace v propagandě komunistické strany. V případě hodnocené Stalinovy averze vůči Židům mohly být využity *Dějiny Státu Izrael* (Howard M. Sachar) a *Dějiny židovského národa* v Rusku editora Michaela Beizera (originál v ruštině byl vydán v Moskvě 2017). Třetí (nejvíce etnologická) část je pak soustředěná na odsouzené a jejich příběhy. Jednotlivé části jsou ovšem logicky provázané, a v závěru tak může kolegyně velmi erudovaně odpovědět na výchozí otázku, zda byli odsouzení hrdiny, pachatelé nebo oběťmi. Bezesporu má pravdu v tom, že v jednotlivých životních etapách se charakteristika jejich životního příběhu měnila. Na tomto místě bych dala autorce pouze k zamyšlení, zda by nebylo funkční provést kritiku jednotlivých pramenů; např. životopisy, které odsouzení sepišovali, mohly obsahovat jisté prvky stylizace. V žádném případě bych však pro označení klerofašistického Slovenského státu nepoužívala termín první Slovenská republika (i když nepochybuji o tom, že v současné Slovenské republice existují skupiny lidí, kteří spatřují v obou státních útvarech kontinuitu).

Přes tyto drobné připomínky je však třeba konstatovat, že pí dr. Štelmachovič Bumová předložila pracnou a velmi zajímavou práci, která rozšiřuje naše

poznání vykonstruovaných politických procesů v poúnorovém Československu. Autorka dokázala shromáždit, rozřídit a správně vyhodnotit značnou sumu převážně archivního materiálu. Její závěry jsou přesvědčivé a do značné míry inovativní. Domnívám se proto, že tato kniha může být podkladem pro udělení titulu docentka v oboru religionistika na Univerzitě Komenského v Bratislavě.

V Praze 29. března 2022

doc. PhDr. Blanka Soukupová, CSc.